

Historian suurien linjojen kartoittaja ja aktiivinen vaikuttaja

■ Helsingin yliopiston siviilisaatiohistorian dosentti Tapani Hietaniemi kuoli äkilliseen sairauskohtaukseen kotonaan Helsingissä 3. lokakuuta 2009. Varhainen poismeno riisti tiedeyhteisöltä laajalti sivistyneen, maailmanhistorian suuria linjoja hahmottaneen tutkijan ja kirjoittajan, haastavan keskustelijan ja solidaarisen kollegan. Isänmaa ja ihmiskunta menettivät samalla merkittävän yhteiskunnallisen vaikuttajan.

Tapani Antti Olavi Hietaniemi syntyi Mikkelissä 23. maaliskuuta 1958 mutta muutti lapsena perheensä mukana Helsinkiin. Tulevan intellektuellin saattoi tunnistaa jo kouluaikoina. Hietaniemi kävi Alppilan yhteislyseota, jossa hänen luokkatovereinaan oli koko joukko tiede- ja kulttuurielämässä myöhemmin menestyneitä, kuten nykyinen

LK / Soile Kadlio

Tapani Hietaniemi 1958–2009

Suomen Rooman Instituutin johtaja Katariina Mustakallio, kirjallisuudentutkija Mervi Kantokorpi, taidehistorioitsija Riikka Stewen ja näkyvä Ylen uutistoimittaja Jyrki Saarikoski.

Koulussa saadut älylliset virikkeet vaikuttivat tässäkin tapauksessa olennaisesti myöhemmän uran suuntaan. Hietaniemi oli kiinnostunut historiasta, yhteiskunnasta ja filosofiasta jo varhaisteinän. Ajan hengen mukaisesti hän liittyi vähemmistökommunistiseen eli niin sanottuun taistolaiseen koululais- ja opiskelijaliikkeeseen. Monista silloisista aatovereistaan poiketen Hietaniemi keskittyi marxilaisessa politiikassakin aktiiviseen ja kriit-

tiseen pohtimiseen, ei vain sinipaitojen kulkueissa marssimiseen.

Hietaniemi aloitti opinnot Helsingin yliopistossa pääaineenaan yleinen historia vuonna 1977, heti ylioppilaaksi päästyään. Sivuaineinaan hän opiskeli muun muassa filosofiaa ja sosiologiaa. Teoretisoiva ja filosofoiva ote oli hänelle tunnusomaista jo ensimmäisestä opintovuodesta alkaen. Aluksi hän oli innostunut Karl Marxista ja J.V. Snellmanista, jota hän luki marxilaisesta näkökulmasta. Pro gradu-tutkielman aiheeksi tuli kuitenkin saksalaisen nykyfilosofin Jürgen Habermasin historiateoria.

Yliopistossakin Hietaniemi toimi jonkin aikaa taistolaisliikkeessä. Hänen merkittäviin saavutuksiinsa kuului yritys muuttaa dramaattisesti sen ideologista profiilia. Orjalinen Moskovan linjan seuraaminen ja dogmaattinen marxismi-leninismi eivät viehättäneet itsenäistä pohdiskelijaa, joka alkoi toimia ihmisoikeuksien puolesta totalitarismia vastaan. Akateemisen Sosialistiseurun *Vastavirta*-lehden päätoimittajana Hietaniemi alkoi ensimmäisten joukossa harjoittaa reaaliosialismin kritiikkiä jo 1980-luvun alussa. "Kuolinkel-

lo lyö” oli otsikoitu *Vastaviran* vallankumouksellisen työväenliikkeen kuihtumista koskeva artikkeli vuonna 1980. Palatessaan kriittisen teorian tutkijoiden kokouksesta Sarajevosta vuonna 1982 Hietaniemi kertoi kuulleensa ennusteen, jonka mukaan Euroopan ongelmat eivät ratkea, ellei Neuvostoliitto hajoa ja ellei rautaesirippua kumota. Harva ymmärsi kuunnella totuuden puhujaa silloin.

Pian Hietaniemi pudisti taistolaisuuden loputkin tomut saappaistaan ja liittyi Vihreään liittoon, jonka tärkeimpien vaikuttajien joukkoon hän vähitellen kohosi. Uuden aatteen omaksumiseen vaikutti kiinnostus luonnonsuojeluliikkeen. Osallistuminen kansalaistotelemattomuuteen Forsan Kojjärvellä vuonna 1979 oli nuorelle miehelle voimakas kokemus. Vuonna 1983 Hietaniemestä tuli myös *Tiede & edistys* -lehden toimittaja vaiheessa, jolloin lehti oli muuttumassa marxilaisesta laajemmin kriittistä teoriaa ja yhteiskuntatutkimusta edustavaksi. Hän viihtyi tehtävässä aina vuoteen 1997 asti.

Maisteriksi valmistuttuaan Hietaniemi pääsi vuonna 1985 mukaan professori Matti Viikarin johtamaan ja Suomen Akatemian rahoittamaan tutkimusprojektiin, jonka tutkijoihin kuuluivat myös sittemmin akateemisesti hyvin menestyneet Heikki Mikkeli ja Kari Saastamoinen. Hietaniemen tehtävä oli laatia väitöskirja, aiheena oli sosiologi Max Weberin käsitys maailmanhistorian rakenteesta.

Vaativa tutkimusteema ja vireä yhteiskunnallinen toi-

minta tuottivat myös mutkia Hietaniemen tutkijanuralle. Väitöskirja *Max Weber ja Euroopan erityistie. Vertailevia sivilisaatiotieteellisiä tutkimuksia* valmistui vasta vuonna 1999. Esitys analysoi Weberin uskonnonsosiologisia kirjoituksia sekä arvioi niiden ansioita ja puutteita sen valossa, mitä sivilisaatioiden historiasta nykytutkimuksen perusteella tiedetään. Tekijä kysyy, mikä erottaa modernin Euroopan muista kulttuureista ja mitkä tekijät selittävät sen menestystä. Lähestymistapa ei ollut vain aatehistoriallinen. Hietaniemi halusi myös itsenäisesti pohtia, mikä todella erotti Euroopan muista kulttuureista. Väitöskirja ei lopultakaan avannut hänelle kansainvälistä tutkijanuraa, mutta kysymyksessä on silti ansiokas teos, johon perehtyminen on edelleen välttämätöntä kaikille maailmanhistorian suuria kysymyksiä pohjiville.

Väitellessään Hietaniemi oli julkaissut runsaasti muuta tieteellistä tuotantoa. Siksi hänet voitiin nimittää sivilisaatiohistorian dosentiksi jo väittelyvuonna 1999. Hietaniemi oli nuoresta alkaen ollut erittäin aktiivinen tietokirjallisuuden suomentaja, jonka tuotantoon kuuluu käännöksiä seitsemästä eri kielestä. Hän oli muun muassa suomentanut kolme Max Weberin teosta, joiden yksityiskohtaisia johdantoja ja kommentaareja hän käytti miltei sellaisenaan myös väitöskirjassaan. Nuorempien kollegojensa kanssa hän toimitti vuonna 1997 teoksen *Feodalismin: Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorian kategoria*, johon hän oli

laatinut peräti kahdeksan artikkelia, osan niistä yksin, osan yhteistyössä muiden kanssa.

Hietaniemi oli avainhahmo sekä opettajansa Matti Viikarin 50-vuotisjuhlakirjan toimittamisessa vuonna 1993 että tämän jälkeen jääneiden paperien kokoamisessa ja julkaisemisessa vuonna 1995. Viikarin viimeisten vuosien sairastelu ja alkoholismi saattoivat omalta osaltaan haitata Hietaniemen tieteellistä kehitystä. Opettajan rooli innostajana ja ohjaajana oli ollut Hietaniemelle erittäin tärkeä, mutta Viikari ei lopulta voinut täysipainoisesti tätä tehtäväänsä hoitaa. Silti Hietaniemi säilytti aina syvän kunnioituksensa Matti Viikarin tutkijan, yliopisto-opettajan ja intellektuellin työtä kohtaan. Kunnioituksen ilmaisuihin sisältyi tosin usein myös mustaa huumoria. Tästä lienee ollut kysymys silloinkin, kun Hietaniemi lukuisia kertoja johti kollegoitaan suorittamaan juomauhria opettajan haudalle.

Hietaniemi ei 2000-luvulla julkaissut paljontaan tieteellisiä tekstejä mutta jatkoi tiiviisti oppineen kirjallisuuden suomentamista. Häntä kiinnostivat erityisesti globalisaatioon liittyvät teemat. Dosentuuria ja muuta opetustoimintaa hän myös hoiti aktiivisesti ja sai siitä oppilaiden ja kollegojen kiitosta. Innostuessaan Hietaniemi oli vaikuttava puhuja ja opettaja, jolla oli erinomainen kyky haastaa kuulijat mukaan keskusteluun.

Hietaniemi toimi uskonto-kriittisissä järjestöissä sekä harasti penkkiurheilua ja tietokilpailuja. Vaikka hän oli tutkija-

na teoreetikko, myös hänen yksityiskohtia koskeva muistinsa oli hämmästyttävä, varsinkin urheilun alalla. Vielä viimeisenä iltanaan hän kävi Hartwall Areenalla seuraamassa jääkiekko-ottelua.

Vihreä liitto oli kuitenkin viime vuosina se toimintakenttä, jolla Hietaniemi parhaiten viihtyi. Vihreissä hän sijoittui maltillisten reaalipoliitikkojen joukkoon. Hän toimi pitkään Vihreän Sivistys- ja Opintokeskuksen verkkolehden *Virdisin* päätoimittajana ja muissa puolueen luottamustehtävissä. Tärkeä kokemus oli toiminta Osmo Soininvaaran eduskunta-avustajana 1990-luvun lopulla.

Soininvaaran pitämän karonkkapuheen mukaan Hietaniemi oli avustajakaudellaan ratkaisevasti vaikuttanut siihen, että vihreät pitkin hampain taipuivat Euroopan talous- ja rahaliittoon liittymisen kannalle. Hietaniemi oli lue- nut huolellisesti Saksan vihreiden johtajan Joschka Fischerin argumentit rahaliiton puolesta ja onnistui niiden avulla vakuuttamaan myös Suomen vihreät. Vihreä liitto julkisti kantansa ennen muita puolueita. Sosiaalidemokraatitkin omaksuivat suojelemaan rahaliittoon vasta vihreiden imussa eivätkä kenties olisi ilman esimerkkiä sitä uskaltaneet tehdä. Kenties saamme siis kiittää Hietaniemeä siitäkin, että valtuuttamme on nyt euro.

Juha Sihvola